

Saša
Šimpraga

Više od grada

SNJEŠKA KNEŽEVIĆ

Zagreb: grad_memorija_art

Zagreb, MeandarMedia, 2011., str. 323.

ISBN 978-953-7355-19-7

U genezi formiranja gradova njihov je razvoj često uvjetovan prošlošću pa je tako i njihova budućnost neminovno vezana uz ono što o njima znamo. Iako u svojoj knjizi striktno ne odgovara na pitanje kada je Zagreb zapravo postao *gradom*, Snješka Knežević taj nam je grad otvorila, približila, objasnila i “nadogradila” kroz iscrpno i temeljito obrađen niz zagrebačkih i drugih tema, većinom kojih se bavi već dugi niz godina.

Knjiga sadrži 22 članka objavljena u znanstvenim i stručnim publikacijama od 2003. do 2010. godine, uz nekoliko iznimaka starijih tekstova, odnosno dva koja su napisana baš za knjigu. Rad obuhvaća raspon od znanstvenoga članka do rasprave, od feljtona do kritike, a tematski od urbanizma, arhitekture i zaštite spomenika do kulturne povijesti, likovne umjetnosti, fotografije i scenografije. Iako je, kako naslovom tako i sadržajem, Zagreb u središtu, knjiga zapravo nadilazi grad, primjerice temama iz povijesti europskog židovstva poput prikaza bečkoga Židovskog muzeja. Čitav segment knjige posvećen je upravo židovskoj baštini, a rezultat tih istraživanja jest i autoričino koautorstvo na ove godine objavljenom vodiču *Židovski Zagreb*. Osim židovskoga naslijeđa, zastupljene su i druge teme kojima Zagreb nije u prvome planu, poput priloga o slikama Dalmacije u zagrebačkim ilustriranim časopisima 19. stoljeća.

Ono što, međutim, dominira knjigom ipak je zagrebački Donji grad, bilo kao cjelina, bilo odabranim dijelovima u

urbanističkom, arhitektonskom ili kulturološkom smislu. Autorica uza svoje “klasične” teme poput Zelene potkove, obrađuje i niz drugih: od *K und K* vojarni, preko zgrade Sveučilišta i njenoga odnosa prema pripadajućem trgu i gradu u cjelini, do kapele Sv. Roka na Rokovu perivoju. U potonjem slučaju, sakralni objekt ujedno otvara i šire teme prostora odnosno parka u kojem se nalazi. Zasebno poglavlje posvećeno je tramvaju i modernizaciji kojim se Snješka Knežević nastavlja na niz autora, koji su se pozabavili temom tramvaja kao jednog od najprepoznatljivijih elemenata urbane svakodnevice Zagreba. Nadalje, detaljni prikaz geneze i stanja Langova trga nije samo važan istraživački rad, već i dragocjeno posezanje za primjerom koji svoju važnost ima i u kontekstu zagrebačke krize trgova – vremena u kojem se tranzicija bolno manifestira na licu grada, a čitav niz zagrebačkih javnih prostora, napose trgova, doslovno je devastiran pod izlikom obnove i izgradnje. Neki od njih, poput Langova i Iblerova, danas postoje još samo u imenu.

Upravo je u tome smislu osobito važan doprinos Snješke Knežević koja znalački obrađuje temu i nastoji afirmirati ideju trga, potkrepljujući je pogledom u povijest prostora, koji problematizira i podastire čitateljstvu. U poglavlju o Kvaternikovu trgu tako izričito napominje da je riječ o “diskontinuitetu u konceptualnom i vrijednosnom smislu i on se danas zorno predstavlja u prostoru”, odnosno da je posrijedi proces koji “nije završen otvorenjem trga za javnost”, tj.

njegovim preuređenjem 2006. godine. Autorica zaključuje kako problem novoga rješenja nije uvjetovan isključivo projektom, na koji, za razliku od mnogih, gleda blagonaklono, već nerazumijevanjem problematike gradske uprave i direktivama koje su na njega utjecale. Upravo takvim pristupom Snješka Knežević potvrđuje kompleksnost grada i svih procesa koji ga definiraju, bili oni spontani ili planirani. U kontekstu spomenutoga trga značajna je i kritika konzervatorske službe čije su dvojbene odluke također bitno utjecale na konačno rješenje, tj. znatno umanjile potencijal mjesta koje je, nažalost, u konačnici svedeno na bezličnu plohu. Ta je opaska važna jer nužna javna i stručna kritika pogrešnih konzervatorskih politika u Zagrebu očito još nije dovoljno glasna.

Tema koja se gotovo u pravilu veže uz ime Snješke Knežević je i prostor Gredelja. Toj temi se autorica opetovano vraća u nastojanju da poznavanjem prostora, potrebama i potencijalima grada da nužni temelj za rješavanje neuralgične točke kojoj tek predstoji reurbanizacija i integracija u gradsko tkivo – i to ona koja bi nadilazila partikularne interese, bilo željeznice nekad ili profiterski orijentiranoga kapitala danas. A po svemu sudeći čini se da će, jednom kad otpočne, bitka za Gredelj biti važnija, duža i teža od one za Varšavsku pa će u tome smislu autoričin doprinos znanju o tome prostoru, pa i prostoru grada općenito, svakako biti važan u kontekstu iščekivanja Gredeljeva uključivanja u život Zagreba.

U knjizi je još nekoliko tekstova posvećenih materijalnim ostacima zagrebačke industrijske baštine u kojima autorica zaziva i nudi primjere "postindustrijskoga urbaniteta" iz europske prakse. Pritom ističe kako zagrebačka i hrvatska industrijska baština nije adekvatno valorizirana jer prepoznavanje njene povijesne i drugih važnosti, poput tehničke inovacije, kaska. Iako to sama autorica ne navodi, dovoljno je istaknuti primjer da je zagrebačka Klaonica, kao izuzetni spomenik moderne industrijske arhitekture, zaštićena tek u 21. stoljeću. Autorica pritom problem

postavlja i u širi društveni kontekst zaključujući da je svaka zaštita povezana s promjenom stava prema naslijeđenim vrijednostima koje se, međutim, "samo troše, a ne održavaju i obnavljaju". Ilustrativni primjer neadekvatnosti sustava zaštite je tvornica Badel kojoj se ljetos urušio krov, dokazavši da sustav zaštite *de facto* ne funkcionira, pa čak i dovodi do apsurdne situacije da je za očuvanje pojedinih zgrada na neki način i bolje da nemaju formalnu zaštitu jer ulaskom u sustav njihov je boljitak blokiran neučinkovitošću. U kontekstu industrijske baštine valja spomenuti i Paromlin kojem se autorica također iznova vraća, a kojemu grad nikako ne uspijeva adekvatno pristupiti, dok taj izuzetni i najstariji spomenik industrijske arhitekture u Zagrebu nezaustavljivo propada.

U zadnjem dijelu knjige autorica opravdava element *arta* zastupljenoga u naslovu odnosno donosi nekoliko likovnih kritika i tekstova o fotografiji. Na samom kraju, jedan je tekst o arhitekturi izložbe, a studijama o scenografijama završava i priča o prostoru.

S obzirom na tematsku raznolikost – a valja podsjetiti da je riječ o knjizi koja sažima različite tekstove iz različitih razdoblja – zbirka *Zagreb: grad_memorija_art* izlazi iz klasičnog okvira zaokružene cjeline. U tom smislu moguće je sa stanovišta čitatelja izraziti žaljenje da se autorica možda, uz neznatno proširenje, nije odlučila na dvije knjige kojima bi kulturna javnost svakako dodatno profitirala – ne zbog kvantitete već kvalitete koju redovito nudi. No i realizirano izdanje potvrđuje da svakom novom knjigom Snješka Knežević opravdava tvrdnju Lewisa Mumforda da su gradovi i jezici najveći domet ljudske civilizacije, nudeći "stručni diskurs na najvišoj razini". Minuciozni rad na detalju, nedvojbena sklonost temi, superiorno poznavanje Zagreba i prije svega ustrajni istraživački rad ono je što odlikuje autoričin pristup u cjelini, u čemu niti ova knjiga nije izuzetak. Pritom, mnoge od zastupljenih tema po prvi put detaljno obrađuje potvrđujući tako i svoj znanstveni primat. Osobito vrijedan dodatak obilje je

atraktivnoga popratnoga materijala, prvenstveno fotografija i karata, također standardne opreme njenih knjiga. Samo je pak oblikovanje knjige solidno, ali ne i više od toga. Mala zamjerka ide i naslovu koji nepotrebno poseže za tuđicom (*art*), no i taj se izbor u

konačnici može opravdati zvučnošću te riječi. Bilježeći memoriju grada koju je na neki način dovela i do razine *arta*, Snješka Knežević je i ovom knjigom dala izuzetni doprinos "zagrebološkoj" literaturi. ×